

IÑAKI ZABALETA URKIOLA

Zentsura eta erretorika

«Exijitu egiten dugu, inork ez dezala bere borondatearen aurka bere burua isilarazi, eta ez fede-gizonek ez ordezkari politikoek ez dezatela inoiz inor, artista edo herritarra, isilarazteko tentaldirik izan», esan zuen Blanca Urgell Eusko Jaurlaritzako Kultura sailburuak Arantzazuko kriptan, Nestor Basterretxearen horma-irudi berrituak inauguratzean, 2009ko azaroaren 8an.

Arantzazukoa egun handia izan zen euskal kulturarentzat, eta Basterretxeak esan zuen modura, «haurdunaldia luzea izan da, baina erditzea ongi atera da, eta ederra izan da». 1953an ekin zion margolan horien sorkuntzari, baina elizaren dotrina eta filosofiarekin «zintzoa» zen fraideren batek ezabatu egin zituen lehen marrazkiak. Isilpean, gauetz, zentsura egin zuen, kristautasunaren balioen eta estetikaren izenean seguruenik, frantziskotarren hierarkiak eta Vatikanok Basterretxeari eta Oteizari debekua jarri zieten arrazoi berengatik. Gaur egun, hainbat politikari eta kultura-arduradunek zentsura egiten dutenean, 'demokraziaren' izenean egiten dute, gizartearen antolaketa-era hori erlijio hieratiko, interesdun eta formala bihurtuz; edo bestela, giza balio eta eskubideen babesaren izenean zulatzen dute adierazpen askatasuna. Ez Espainian bakarrik, ez nazioartean soilik, Euskal Herrian ere praktika handia du zentsurak: 1981ean, Bilboko alkate jeltzale Jon Castañares-ek liburuak erre zituen. Eta ondoren, zentsura eta autozentsura eguneroko kontua da hemen.

Urteak harkaitzetan behera joan ziren, fraide berriak etorri, eta Basterretxeak 1983an bukatu zituen margoak. Baina

Arantzazuren historia preziatuak artelan horri amaiera hobea ematea merezi zuen; baina Arantzazukoek XXI. mendera indar eta espiritu berrituz sartu nahi zuten; eta lortu egin zuten 2009ko igande horretan, lehen 'Arantzazu Egunean'. Badirudi Arantzazu berriz ere topagune garrantzitsua bihurtuko dela euskaldun eta erdaldunentzat, fededun eta fedegabekoentzat, gizakia erdian jartzen duen pertsona ororentzat, gogoeta egin nahi dutenentzat; eta Arantzazuko Adiskideak elkarteak laguntza handia eskain dezake.

Euria, hotza, haizea, kazkabarra, ia erausia izan genuen hara joandakook, eta Bermeoko artistak iradoki zuen Jainkoa margo-irudiekin haserre egon zitekeela. Agian, gehituko nuke Jainkoa ez dela arte berri eta berritzailearen zalea, gehiengo demokratiko, sozial eta politikoak onartzen duen artearena baizik; arduradun instituzional edo erlijiosoek onesten dutenarena. «Galtzaileekin elkartzeko joera gogorra daukat. Agintarekin konektatzen ahalegintzea baino, nirea guztiz kontrakoa da», aitortu zuen Nestor Basterretxeak (*Euskonews & Media* 76, 2000). Hori da, nire ustez, egiazko sortzailearen espiritua, boteredunengandik urrun izatea (baina ez oso urrun). Horretan bat samar etorriko ziren Oteiza eta Basterretxea, ez Txillida (I. Zabaleta, *Euskaldunon Egunkaria*, 1992ko otsaila; baina bestelako iritziz, R. Saizarbitoria, *Jakin* 69, 1992).

Basterretxea sortzaile oparo eta diziplina askotarikoa izan da. Eskulturan egindako artelanak aipagarriak dira, baina beti iruditu zait «metalean margotutako pinturak direla», gorputz xaflatuak, sakontasun mugatukoak; Donostiako Anoe-tan dagoen *Bakearen usoa*, adibiderako. Artista honek zinemarako egindako pelikulak eta dokumentalak, euskal gizartearen kontzientzia eta kultura suspertzeko eragile garrantzitsuak izan ziren bere garaian, eta hor erakutsi zuen botere politikotik zeukan urruntasuna. Baina, artearen inguruko nire uste mugatuan, margolaritzan dauka bere dohainik baliotsuena, sorkuntza-harrobirik propioena, eta beharbada Arantzazuko kriptako irudietan bere artearen maila gorenera iritsi da Basterretxea.

EITBko langileek, 2009ko udazkeneko programazioa aurkezteko irailaren 25ean argazki dotorean agertu zirenek, ez zuten PSEren Eusko Jaurlaritzako agintariengandiko urruntasuna adierazi nahi; ez zuten inolako arazorik izan PSE-PPren diskurtso sinboliko berriarekin. Beraiek ez dira artistak, profesionalak baizik, karrera profesionalean gora joan edo daudenean mantendu nahi dutenak. Hau ez da salaketa, ez gaitzespena, argazki baten atzean zegoen mezuaren azterketa baizik.

Eguraldiaren mapan Euskal Herriaren irudia lausotzea eta inguruko probintzien profilekin nahastea izan zen diskurtso sinboliko berriaren lehen sintoma, ordura arteko jokabide euskal abertzalea baztertuz. Hurrengo pausoak kazetaritzaren jardueran ari dira sumatzen: albiste espainiar gehiago eta lerro informatibo espainiarzaleagoa, besteak beste. Dena legearen bidetik egina.

Beraz, irailaren 25eko argazki hartan, Alberto Surio EITBko zuzendari nagusiaren bizkarra eta kargua babesten zuten langile haiek, honen diskurtso sinboliko eta ideologiko espainiarzalea (zentzu denotatibo eta periodistikoan definituz deitura hori) ere babesten zuten, onespina ematen zioten... profesionalak baitira, ez artistak. Oharra: berariaz ez dut idatzi «euskaltzalea», euskal abertzaleak eta espainiarzaleak antzera izan baitaitezke euskaltzale, nahi badute behintzat.

Langile horiek argudia dezakete udazkeneko programazioa aurkezteko soilik egin zela argazki hura, eta biharamuneko hedabideek zioten modura, «kazetaritza bultzatzea, kalitatezko ekoizpen propioa, gazteei eskainitako euskara programazioa eta kirolak onena eskaintzea» zela EITBko egoitzaren aurreko eskaileretan egindako elkarretaratzearen arrazoa. Baina, denotazio horren atzean aipatutako konnotazio eta diskurtsoa zeuden, azpiko esanahi indartsua, jende askok sentitua.

Kamiseta urdinak eskuetan, beteranoak eta gazteak zeuden argazkian, arduradun izendatu berriak, fikzio-lanetako aktoreak, aurkezleak, informazio orokorreko eta kiroleko ka-

zetariak... deituak izan eta agertzeko erabakia hartu zutenak guztiak. Baina ez zeuden denak; arrazoi desberdinak argudiatuz, ez agertzeko erabakia hartu zutenak ez zeuden bertan, eta azken hauek PSE-PPren diskurtso sinboliko, ideologiko eta informatiboa Euskal Irrati Telebistako edukietara eramango duen zuzendaritzari ez zioten aterperik eman... ez eta gaitzetsi, isilik egon baizik.

Kazetaritzaren nazioarteko ikerkuntzak dioenez, nahiko arrunt eta ezaguna da hedabideetako kazetariak, tamaina batean, enpresaren lerro editorial eta periodistikoarekin bat egitea, hori bereganatzea, beren eguneroko albistegintzaren ezaugarriak horretara doitzea, behar den autokontrola etikoki onargarria den neurriraino eginez. Lanbide eta bizibidearen segurtasuna arrazoi handia da.

Has gaitzen berriro: inork inor ez isilarazi. Blanca Urgellen hitzei berrespena eman zien Patxi Lopez lehendakariak Euskararen Egunean, abenduaren 3an Loiolan irakurritako adierazpen instituzionalean: «euskara eta libertatea elkarrekin lotu nahi ditugu; euskarazko kultura demokratikoa, tolerantia eta aurreiritzi gabekoa bultzatu nahi dugu; euskara ez da ideologia konkretu baten ondare» (agiriaren zatiak dira).

Adosgarri bezain mingarri izan zitzaizkigun Kultura sailburuaren hitzak Arantzazun bildutako frankori; berdin, Patxi Lopezen adierazpena. *Euskaldunon Egunkaria*, *Egin*, *Egin Irratia*, *Kale Gorria* hedabideen itxiarazpena bultzatu eta txalotu zuten alderdi politiko espainiarren ordezkari hauen-gandik hitz horiek entzutea sarkasmoa dirudi; euskal herri-tar askoren eskubide zibil eta politiko funtsezkoenak (hautagai eta hautatua izatekoa, besteak beste) mozten eta legez oskoltzen dituztenen mezua zinikotzat jo liteke. Alabaina, seguru nago bai Blanca Urgell sailburua eta bai Patxi Lopez lehendakaria zinez eta zintzoki mintzatu zirela; beren ustean, beren mezua ez zela erretorika hutsa izan; ez dutela zentsuran sinesten; baina egin, egiten dutela «besteek», beti besteek.

Bide batez, noiz izango da Patxi Lopez lehendakaria euskaraz txukun samar hitz egiteko gai? Ibarretxek lortu zuen

maila egokian mintzatzeko? Euskara ikasten modu iraunkorren jarraitzen al du? Eusko Jaurlaritzako lehendakari den neurrian zenbat urte gehiagoz baztertuko ditu/gaitu euskaldunak? Benetan eskertuko genuke agintaldia amaitu baino lehenago euskaraz mintzatzeko entzutea. Izan ere, derrigorrezko baldintza izan beharko luke lehendakariak euskaraz «modu minimoki egoki» batean hitz egiteko gai izatea. Ez al du, bada, Espainiakoak gaztelaniaz jakin behar?¶